
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ ԵՎ ՀԵՏԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ
ՍՈՑԻԱԼԱԿԱՆ ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԸ

ԱՐՏԱԿ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

Հետխորհրդային Հայաստանում բնակչության սոցիալական պաշտպանության համակարգը և սոցիալական աշխատանք մասնագիտությունը համարյա տարեկիցներ են: Հայաստանում խորհրդային կարգերի փլուզումից հետո բնակչության սոցիալական պաշտպանության նախորդ համակարգի փլատակների վրա սկսեց կառուցվել նորը՝ հրնթացս փորձելով արձագանքել սոցիալական այն խնդիրներին, որոնք ծագում էին նորանկախ հանրապետության բնակչության կյանքում: Բնակչության սոցիալական պաշտպանության համակարգի նպատակն է պաշտպանել բնակչությանը սոցիալական ռիսկերից, որոնք կարող են առաջանալ մարդկանց կյանքի տարբեր փուլերում և կենսական տարբեր իրավիճակներում: Հաճախ որպես սոցիալական պաշտպանության նպատակ դիտվում է աղքատությունից ու գործազրույթությունից նրանց պաշտպանությունը¹, սակայն իրականում այն ավելի լուրջ խնդիրների լուծման է հավակնում: Շատ ավելի արդարացված է այն մտտեցումը, որ սոցիալական պաշտպանությունը միջոցառումների ամբողջություն է, որոնք ուղղված են «...սոցիալական ռիսկերի կանխարգելմանը, ինչպես նաև դրանց հետևանքների մեղմացման, վերացման միջոցով բնակչության սոցիալական անվտանգության ապահովմանը»²: Յուրաքանչյուր հասարակության մեջ կան սոցիալապես խոցելի խմբեր, որոնք պաշտպանության կարիք ունեն՝ երեխաներ, տարեցներ, հաշմանդամներ, փախստականներ, գործազուրկներ և այլն: Խոցելիությունը մի վիճակ է, երբ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ գործոններով պայմանավորված մարդկանց կենսական պահանջումներն արժանանում են կամ դառնում է անհնարին: Հասարակությունը չի կարող անտարբեր լինել նման մարդկանց դժվարությունների հանդեպ և նրանց թողնել բախտի քմահաճույքին: Նույնիսկ կենդանիների մոտ նկատվում է նմանին պաշտպանելու երևույթը: Օրինակ, կենդանիների շատ

¹ Տե՛ս **J. Blaw, M.Abramovitz**, The Dynamics of Social Welfare Policy, OXFORD University Press, էջ 21:

² **Մ. Յարմալյան**, «Սոցիալական պաշտպանություն» եզրույթի բովանդակությունը. Կատեգորիալ վերլուծություն // «Բանբեր Երևանի Համալսարանի. Սոցիոլոգիա, Տնտեսագիտություն», 2016, թիվ 2, էջ 26:

տեսակներ հոգ են տանում իրենց ժառանգների մասին բավականին երկար ժամանակ, մինչև նրանք որոշ չափով պատրաստ լինեն ինքնուրույն կյանքի: Շատ կենդանիների խմբային կյանքը նույնպես ցուցադրում է պաշտպանության որոշակի դրսևորումներ: Սոցիալական պաշտպանության այդ բնական համակարգն առկա է նաև մարդկային խմբերում: Յուրաքանչյուր անհատ իր ռեսուրսները ծառայեցնում է իր նմանների միջավայրում իր կենսունակությունը մեծացնելու և գոյատևելու խնդրի լուծմանը: Հասարակության զարգացմանը զուգընթաց անհատի մարդկային կապիտալը հարստանում է մեծացնելով նրա պաշտպանական հնարավորությունները: Դրան ծառայում են նրա կրթությունը, մասնագիտական գիտելիքներն ու հմտությունները, սոցիալականացման բոլոր արդյունքները: Այդ ընթացքում զարգանում է նաև նրա սոցիալական կապիտալը՝ ընտանիք, տոհմ, ընկերներ, հարևաններ և այլն: Մարդու մարդկային և սոցիալական կապիտալների միջոցով ձևավորվում է նրա սոցիալական պաշտպանության բնական համակարգը, որն առաջինն է արձագանքում մարդուն սպառնացող սոցիալական ռիսկերին: Հասարակության զարգացման հետագա ընթացքը հանգեցնում է սոցիալական պաշտպանության բնական համակարգի դերի ու նշանակության թուլացմանը և ձևական համակարգի դերի մեծացմանը: Նման փոփոխությունը տեղի է ունենում համայնքային տիպի հասարակություններից արդիականին անցնելու համատեքստում (Ֆ. Թյոնիսի տեսություն)³: Սոցիալական պաշտպանության ձևական համակարգը սովորաբար որոշակի գործառույթներով միմյանց հետ կապված կազմակերպությունների համակարգված ամբողջություն է: Նրա տարրերը և գործառույթները պայմանավորված են պետության և նրա սոցիալական գործընկերների վարած սոցիալական քաղաքականությամբ: Վերջինի բովանդակությունը կազմում են սոցիալական ուղղվածության օրենքները, նորմատիվ ակտերը, սոցիալական ծրագրերը, որոնք պաշտպանության որոշակի երաշխիքներ են ստեղծում մարդկանց համար, եթե նրանց կյանքում առաջանում են սոցիալական ռիսկեր կամ այդ ռիսկերը իրականություն են դառնում: Առանձնացվում են սոցիալական պաշտպանության համակարգի կանխարգելիչ, պաշտպանող, զարգացնող և փոխակերպող գործառույթները⁴: Ամենարդյունավետ պաշտպանությունը սոցիալական ռիսկերի կանխարգելումն է: Համեմատաբար զարգացած հասարակությունները գերադասում են միջոցներ չխնայել կանխարգելիչ միջամտության ժամանակ, քան թե հետո բազմապատիկ ավելին ծախսել հետևանքների

³ Տե՛ս «The Blackwell Encyclopedia of Sociology», Blackwell Publishing, h. 10, էջ 5014-5015, «История теоретической социологии», М., 1997, h. 1, էջ 340-350:

⁴ Տե՛ս **Devereux, S. & Sabates-Wheeler, R.** (2007). Editorial introduction: Debating social protection. *IDS Bulletin*, 38(3), էջ 1-7, **A. Dobelsstein**, Social Welfare. Policy and Analysis, Thomson Pub., էջ 122:

հաղթահարման ուղղությամբ: Որոշ սոցիալական ռիսկեր հատուկ են հասարակության բոլոր անդամներին, հետևաբար արդարացված է սոցիալական քաղաքականության մակարդակում կանխարգելիչ միջոցառումների նախատեսումը բոլորի համար: Մանկությունը և ծերությունը այդպիսի վիճակներ են, և կենսաթոշակների ու տարաբնույթ նպաստների նշանակումը, զանազան սոցիալական արտոնությունների տրամադրումը երեխաներին և տարեցներին կանխարգելիչ նպատակ են հետապնդում: Հաշմանդամների ու գործազուրկների, բռնության զոհերի ու իրավախախտների համար նախատեսված պաշտպանական միջոցառումները նպատակ ունեն փոխել համապատասխան մարդկանց կյանքը, ուժեղացնել նրանց, զարգացնել նրանց կարողությունները, ներառել հասարակություն: Եթե անգամ մի կողմ թողնենք մարդասիրության ու գթասրտության մասին ավանդական պատկերացումները, հենց իրենց՝ հասարակությունների սոցիալական անվտանգությունն է ստիպում հոգ տանել նշված խմբերի մասին, որովհետև հակառակ դեպքում սոցիալական միջավայրը խիստ ռիսկային կդառնա բոլորի համար: Ահա թե ինչու յուրաքանչյուր հասարակություն և պետություն ստեղծում են բնակչության սոցիալական պաշտպանության իրենց համակարգը: Կանխարգելումից գատ, այդ համակարգը հոգ է տանում արդեն կենսական դժվարություններ ապրող մարդկանց մասին՝ նրանց համար նախատեսելով բուժման, խնամքի, կրթության և նյութական փոխհատուցման տեսքով ծառայություններ, որոնք ենթադրաբար պետք է բարելավեն նրանց կյանքը, բարձրացնեն կենսամակարդակը, անկախ դարձնեն շրջապատից և այլն:

Հասարակական առաջադիմության շնորհիվ պետությունն աստիճանաբար ստանձնում է քաղաքացիների սոցիալական պաշտպանության գործառույթը և կառուցում է սոցիալական պաշտպանության ձևական համակարգը, որի առջև դրվող խնդիրներն անընդհատ բարդանում են: Այդ համակարգի զարգացմանը զուգահեռ՝ պաշտպանության բնական համակարգի դերն ու նշանակությունը նվազում են, իսկ ձևական համակարգը հզորանում է. նրանում առաջանում են նորանոր ենթահամակարգեր, պաշտպանության գործը դառնում է մասնագիտացված ծառայություն և այլն: Ցանկացած հասարակության էվոլյուցիոն շրջայում կարող ենք նկատել նման գործընթաց: Անկախացումից հետո Հայաստանի Հանրապետությունում բնակչության սոցիալական պաշտպանության նոր համակարգի տարրերից էին սոցիալական ծառայությունների տարածքային գործակալությունները, որոնք սկսեցին իրականացնել «Փարոս» ծրագիրն ուղղված աղքատության կրճատմանը: Դրանից շատ չանցած ստեղծվեցին զբաղվածության տարածքային գործակալությունները, որոնց նպատակը գործազուրկ և աշխատանք որոնող մարդկանց սոցիալական աջակցությունն էր: Հետագա բարեփոխումները բարելավեցին ոչ միայն նշված ծառայությունների գործա-

ռումը, այլև սոցիալական պաշտպանության համակարգում հայտնվեցին նոր կառույցներ, ինչպես օրինակ՝ համայնքային կենտրոններ, երեխաների խնամքի հաստատություններ, համայնքային, մարզային և հանրապետական այլ կառույցներ: Պետական և ոչ պետական, տեղական և միջազգային բազմաթիվ կազմակերպություններ ստանձնեցին բնակչության սոցիալական պաշտպանության գործառույթներ՝ դառնալով սոցիալական պաշտպանության համակարգի տարրեր: Պետությունը սկսեց լայնորեն համագործակցել հասարակական և մասնավոր սեկտորների հետ՝ դարձնելով նրանց իր սոցիալական գործընկերները: Պետական կառույցներում սոցիալական ծառայությունները մատուցվում էին տարբեր կրթություն ու մասնագիտություն ունեցող մարդկանց կողմից: Նրանց համար ընդհանուրը սոցիալական ծառայողի կարգավիճակն էր: Խորհրդային Հայաստանում սոցիալական ծառայության մատուցումը չէր համարվում մասնագիտական գործունեություն, և որպես սոցիալական ծառայողներ ներառվում էին ցանկացած կրթությամբ ու մասնագիտությամբ մարդիկ: Նորանկախ Հայաստանի սոցիալական պաշտպանության համակարգի ձևավորումը համընկավ հանրապետությունում սոցիալական աշխատանք մասնագիտության ներդրման առաջին փորձերին, որոնց ընթացքում մասնագիտական պատկերացումները սոցիալական ծառայությունների և դրանց մատուցման ընթացակարգերի մասին սկսեցին ներթափանցել համակարգ՝ պարտադրվելով սոցիալական ծառայողներին: Հասարակական և մասնավոր հատվածները մասնակցեցին բնակչության սոցիալական պաշտպանության գործընթացին, հենց սկզբից սկսեցին օգտվել սոցիալական աշխատողների ծառայություններից, քանի որ պետական կառույցների համեմատ նրանք շատ ավելի ճկուն էին և բաց սոցիալական նորամուծությունների հանդեպ: Պետական հատվածում 1996 թվականից ձեռնարկվեցին սոցիալական ծառայությունների տարածքային գործակալությունների աշխատակիցների որպես սոցիալական աշխատողների, առաջին վերապատրաստումները: Դրանով դրվեց բնակչության սոցիալական պաշտպանության համակարգում սոցիալական աշխատանքի ներդրման սկիզբը: Մասնագիտությունը սկսեց լայնությամբ և խորությամբ ներթափանցել սոցիալական պաշտպանության համակարգ: Դա բարդ ու դժվար գործընթաց է, որի սկիզբը եթե վաղուց է դրվել, ապա վերջն այսօր էլ չի նշմարվում: Նախ հարկավոր է, որ սոցիալական պաշտպանության նոր համակարգը ձևավորվեր ու կայանար, հետո էլ սոցիալական աշխատանքը որպես մասնագիտություն կայանար ու դառնար պաշտպանության համակարգի տարր իր գործառույթները տանելով իր հետ: Համակարգաստեղծ այդ բարդ գործընթացը մեծ դժվարությամբ էր առաջ գնում, քանի որ համակարգի ճարտարապետները չգիտեին սոցիալական աշխատանքի մասին, և դրա ներդրման ուղղությամբ անգամ ամենափոքր քայլն անելուց

առաջ հարկավոր էր երկար համոզել նրանց: Դժվարությամբ ու դանդաղորեն սոցիալական աշխատանքը սկսեց իր տեղը նվաճել համակարգում՝ հավակնելով դառնալու նրա հիմնական շարժիչ ուժը: Սոցիալական աշխատանքի մուտքը սոցիալական պաշտպանության համակարգ խոստանում էր այն դարձնել իսկապես պաշտպանող: Մինչ այդ համակարգը, կոչված լինելով սոցիալական պաշտպանության, իրականում պարզապես ցուցաբերում էր սոցիալական աջակցություն սոցիալական հիմնախնդիրներ ունեցողներին՝ բաշխելով նրանց միջև օրենքով կամ կարգով նախատեսված բարիքները դրամի, սննդի կամ հագուստի տեսքով, խնամագուրկ մարդկանց տեղավորելով համապատասխան հաստատություններում և այլն: Կյանքի դժվարին իրավիճակներում հայտնվող մարդիկ դիմում էին համակարգի պաշտպանությանը՝ նախապես որոշելով, որ իրենց հարկավոր է այս կամ այն կոնկրետ ծառայությունը՝ հիմնականում նյութական հատուցման տեսքով: Դա համակարգի ձևավորած ակնկալիքների հետևանք էր: Այսինքն՝ տարիների ընթացքում սոցիալական պաշտպանության համակարգը քաղաքացիների մեջ ձևավորեց այն պատկերացումը, որ իրենք կարող են ակնկալել օգնություն նյութական փոխհատուցման տեսքով. տարեցը՝ կենսաթոշակի, հաշմանդամը՝ հաշմանդամության կարգը ճանաչելու և թոշակի, աղքատ ընտանիքը՝ նպաստի և այլն: Նման օգնությունը կարող էր միայն մասնակիորեն պաշտպանել դժվար կացության մեջ հայտնված շահառուին: Պաշտպանության համակարգի նման գործելաոճը իրավիճակային և հատվածային մոտեցման հետևանք էր: Իրական պաշտպանությունը ենթադրում է սոցիալապես խոցելի անհատների և խմբերի մեջ սոցիալական կարիքների հայտնաբերում և դրանց բավարարում այն չափով, որքանով անհրաժեշտ է նրանց կենսագործունեությունը լիարժեք դարձնելու համար: Մենք կարող ենք աղքատին շատ փող տալ նպաստի տեսքով, բայց եթե նա փողը արդյունավետ ծախսելու հմտություն չունի, ավելին՝ եթե նա փող աշխատելու հնարավորություն չունի, ապա ցանկացած չափի դրամական աջակցությունը նրան չի պաշտպանի սպառնացող սոցիալական ռիսկերից: Մյուս կողմից էլ սա մարդկանց սոցիալապես պասիվացնող մոտեցում է: Հենց դա է պատճառը, որ երկու տասնամյակից ավելի հանրապետությունում գործող ընտանեկան նպաստի համակարգը էական դեր չի կատարում երկրում աղքատության կրճատման գործում: Ընտանիքներն ամեն ինչի դիմում են, որ համապատասխանեն աղքատության սահմանված չափանիշներին և դառնան նպաստառու: Մոտավորապես նման վիճակ կարելի է արձանագրել ՀՀ սոցիալական պաշտպանության համակարգի մյուս՝ երեխաների, տարեցների, հաշմանդամների, գործազուրկների պաշտպանության ենթահամակարգերում: Այստեղ մարդկանց կարիքների բավարարման մասին սոցիալական ծառայողների կողմից կայացվող որոշումները հիմնականում

նպաստի, թոշակի կամ կենսաթոշակի նշանակման, խնամքի հաստատությունում տեղավորման մասին են և այլն: Փորձը ցույց տվեց, որ բնակչության սոցիալական պաշտպանության նպատակով խորհրդային մոտեցումների ինտեգրումը կիրառումը ոչ միայն չարդարացրեց իրեն, այլև ծնեց սոցիալական նոր հիմնախնդիրներ, ինչպիսիք են, օրինակ՝ մարդկանց մեկուսացումն ու օտարացումը, աղքատության նոր մշակույթի ձևավորումը և այլն: Սոցիալական աշխատանքի մուտքը սոցիալական պաշտպանության համակարգ խոստանում էր սոցիալական ծառայության մատուցումը դարձնել մասնագիտական գործունեություն: Դա արվելու էր այն գիտելիքների ու հմտությունների միջոցով, որոնք մասնագիտության բովանդակությունն են: Սոցիալական աշխատողն անհատականացնում է սոցիալական ծառայությունը՝ այն համապատասխանեցնելով շահառուի կարիքներին: Սոցիալական դեպքի վարման և կառավարման տեխնոլոգիաների, սոցիալական աշխատանքի զանազան մեթոդների կիրառումը խոստանում է մասնագետների միջամտությունները դարձնել ավելի ու ավելի հասցեական ու արդյունավետ: Մասնագիտության ներդրմամբ սոցիալական պաշտպանության համակարգը սկսում է գործառել ավելի արդյունավետ: Այն սկսում է արձագանքել ավելի նուրբ ու բարդ խնդիրների, ինչպես օրինակ՝ ընտանեկան բռնությունները, թրաֆիքինգը, անտեսումները, իրավունքների ոտնահարումները, սոցիալական մեկուսացումը և այլն: Որպեսզի այսօր Հայաստանում սոցիալական պաշտպանության համակարգի ծառայությունները դառնան իսկապես պրոֆեսիոնալ, հարկավոր է, որ դրանք մատուցողներն ունենան մասնագիտական համապատասխան գիտելիքներ և հմտություններ: Սա թերևս վերը նշված համակարգաստեղծ գործընթացի ամենադժվար իրագործելի նպատակն է: Երկու տասնամյակ առաջ սկսված գործընթացը տեղապտույտ է տալիս մարդկային գործոնի պատճառով: Տարիներ առաջ թվում էր, թե բավական է համակարգի սոցիալական ծառայողների համար կազմակերպվեն համապատասխան վերապատրաստումներ, ապա նրանք կդառնան սոցիալական աշխատողներ, և համակարգն էլ կսկսի գործառել ցանկալի արդյունավետությամբ: Սակայն վերապատրաստումներն արագորեն հաջորդում էին մեկը մյուսին, իսկ սայլը տեղից չէր շարժվում: Դրա փոխարեն համակարգում արագորեն արժեզրկվեց սոցիալական աշխատանքի գաղափարը, որովհետև շատերին թվում էր, որ սոցիալական աշխատող դառնալու համար լուրջ կրթություն չի պահանջվում: Ժամանակի ընթացքում սոցիալական պաշտպանության համակարգում բազմաթիվ ծառայողներ վերապատրաստման միջոցով ձեռք են բերել սոցիալական աշխատողի կարգավիճակ, որի համար ուրիշները ստիպված էին իրենց կյանքի չորս տարին համալսարանում անցկացնել: Այսօր արդեն սոցիալական պաշտպանության համակարգում սոցիալական ծառայությունների մատուցմամբ զբաղ-

վող, սոցիալական աշխատանքի կրթություն չունեցող հարյուրավոր ծառայողներ կան: Մինևույն ժամանակ համալսարանները թողարկել են մեծ թվով դիպլոմավորված սոցիալական աշխատողներ, ովքեր աշխատաշուկայում չեն գտնում իրենց տեղը: Եթե նկատի ունենաք, որ սոցիալական ոլորտում այս ողջ ընթացքում բարեփոխումներ են ընթանում, որոնք նոր մարտահրավերներ են առաջադրում մասնագետներին, ապա կարելի է պատկերացնել, թե ինչպիսի բարդ թնջուկ է առաջացել: Աշխատանքային փորձն ընդդեմ մասնագիտական կրթության: Ահա ոլորտում ձևավորված հիմնական հակասությունը, որը գործատուն դժվարանում է հաղթահարել: Վիճակն ավելի է բարդացել, քանի որ ՀՀ սոցիալական աջակցության մասին օրենքում ամրագրված է, որ սոցիալական աշխատող դառնալու համար կարելի է ունենալ այլ մասնագիտությամբ բարձրագույն կրթություն, «սոցիալական աշխատանք» մասնագիտության հատուկ ուսուցման դասընթացներ ավարտելու վկայական և սոցիալական ոլորտում մեկ տարվա աշխատանքի փորձ⁵: Օրենքը սոցիալական աշխատողի կարգավիճակը հստակեցնելու փոխարեն ավելի է մեծացրել խառնաշփոթը՝ խնդիրը հրելով դեպի փակուղի: Իրավիճակը շտկելու համար կարելի է զարգացնել համակարգը՝ առավել ուշադրություն դարձնելով մասնագիտական հիմնավոր կրթությունն ստացած մասնագետների շահերին: Խնդրի լուծման փնտրտուքները կարծես թե հանգեցրել են լուծման ինչ-որ փոխզիջումային տարբերակի, որը փորձում են կյանքի կոչել պրակտիկայի և կրթության ոլորտների մասնագետները: Հետագայում արդեն մասնագետների բնական սերնդափոխությունն ամեն ինչ իր տեղը կդնի: Սոցիալական աշխատանքի մուտքը համակարգ խոստանում է սոցիալական ծառայություններն աստիճանաբար փոխարինել սոցիալական աշխատանքի ծառայություններով: Դրանք կլինեն խիստ անհատական և համալիր: Այն խնդիրները, որոնք դրված են ՀՀ սոցիալական պաշտպանության համակարգի առջև, սոցիալական աշխատանքի համատեքստում ավելի ճիշտ լուծումներ կստանան: Դրա համար այն պետք է իսկապես դառնա համակարգի տարր: Սոցիալական ծառայությունների ինտեգրումը և սոցիալական դեպքի վարման գործընթացի հանձնարարումը համալիր ծառայության սոցիալական աշխատողներին շատ կարևոր նախադրյալ են այդ անցումն ապահովելու համար: Մնում է համակարգի սոցիալական ծառայողներն ուղղակի վերցնեն սոցիալական աշխատանքի մասնագիտական մշակույթը և տարրալուծեն համակարգում իրենց կողմից իրականացվող գործառույթներում: Այդ դեպքում համակարգն իսկապես հեղափոխություն կապրի: Սոցիալական աշխատանքը կնպաստի հաստատություններից մարդկանց և առաջին հերթին՝ երեխաների տեղափոխմանը ընտանիքներ, կկանխի

⁵ Տե՛ս «ՀՀ Օրենքը Սոցիալական աջակցության մասին», ընդուն. 2014 թ. դեկտ. 17-ին, էջ 32:

կամ գոնե կկրճատի մարդկանց՝ ինամքի նպատակով հաստատություններում տեղավորելու դեպքերը: Մոցիալական աշխատանքը համակարգ կբերի այլընտրանքային այնպիսի տեխնոլոգիաներ, որոնց սոցիալական բացասական ազդեցությունն ավելի փոքր կլինի: Այն գերադասում է սոցիալական խնդիրների լուծման այնպիսի մոդելներ, որոնք թույլ են տալիս մարդկանց՝ երեխաներին, տարեցներին, իրավախախտներին, հաշմանդամներին, չկտրել իրենց բնական միջավայրերից: Մոցիալական ներառվածությունը և ինտեգրվածությունը դառնում են պաշտպանվածության կարևոր ցուցիչներ: Մոցիալական աշխատանքը հիմնական ներդրումն անում է շահառուի մարդկային և սոցիալական կապիտալների մեջ՝ զարգացնելով ու հարստացնելով դրանք: Նման օգնությունը շատ ավելի արդյունավետ է, քան պարզապես նյութական աջակցությունը: Շահառուի կյանքին միջամտությունը սկսելով նրա ուժեղ կողմերից ու ավելի զարգացնելով դրանք՝ սոցիալական աշխատողը փորձում է նրա շուրջը կառուցել սոցիալական պաշտպանության հզոր ցանց՝ ինտեգրելով պաշտպանության բնական և ձևական համակարգերի ներուժը: Մոցիալական պաշտպանության համակարգի տարրեր են՝ շահառուն, նրա սոցիալական կապիտալը, պետական և հասարակական կազմակերպությունները, մասնավոր անձինք և կազմակերպությունները: Այդ բոլորն իրականացնում են սոցիալական աջակցության գործառույթներ, որոնք բխում են համակարգի հիմնական նպատակից: Շահառուների սոցիալական պաշտպանության խնդիրը կարելի է համարել հիմնովին լուծված, եթե համակարգի տարրերի կողմից իրականացվող գործառույթների ամբողջությունը թույլ է տալիս հաղթահարել սոցիալական խոցելիության հետևանքով առաջացող ռիսկերը: Հակառակ դեպքում այդ համակարգն ուղղակի կատարում է սոցիալական աջակցության գործառույթ: Հասարակության մեջ մարդը կարող է սոցիալապես լիովին պաշտպանված լինել, եթե նրան խոստացվող կամ ցուցաբերվող աջակցությունը բավարար է արժանավայել կյանքով ապրելու համար: Եթե սոցիալական քաղաքականությունը պաշտպանական միջոցառումների շարքում ներառի նաև պրոֆեսիոնալ սոցիալական աշխատանքը, ապա դրանից բնակչության սոցիալական պաշտպանվածության մակարդակը զգալիորեն կբարձրանա: Թեև ՀՀ-ում սոցիալական քաղաքականության հիմնական սուբյեկտը դեռևս շարունակում է մնալ պետությունը, հետզհետե ավելի ու ավելի լսելի է դառնում հասարակական հատվածի ձայնը⁶: Հասարակական հատվածի ակտիվացումը սոցիալական պաշտպանության համակարգում նպաստում է սոցիալական աշխատանքի մշակույթի տարածմանը: Մոցիալական աշխատանքը պետք է դառնա բնակչության սոցիալական պաշտպանության համա-

⁶ Տե՛ս **С. Аствацатуров**. Реальность социального риска или риск в социальной реальности // «Изменяющееся общество. Теория и практика», Ер., 1998, թիվ 1, 2, էջ 6:

կարգի բոլոր ենթահամակարգերի տարր, որը կհանգեցնի ինչպես առանձին-առանձին, այնպես էլ ամբողջ համակարգի գործառական կարողությունների մեծացմանը՝ դրանով իսկ համակարգը դարձնելով իսկապես պաշտպանության: Սոցիալական աշխատանքը, նաև միջամտելով սոցիալական քաղաքականության մշակմանը⁷, աստիճանաբար կկատարելագործի սոցիալական պաշտպանության համակարգը: Օգտագործելով մասնագիտական իր ողջ ներուժը սոցիալական աշխատանքը կկառուցի սոցիալական ռիսկերին արձագանքող առավել գործուն ու կենսունակ համակարգ:

Բանալի բառեր – *սոցիալական պաշտպանության համակարգ, սոցիալական աշխատանք, սոցիալական ռիսկ, սոցիալական աջակցություն*

АРТАК ХАЧАТРЯН – Социальная работа и система социальной защиты населения в постсоветской Армении. – В статье анализируется влияние социальной работы на систему социальной защиты армянского общества в постсоветский период. Обосновывается точка зрения, согласно которой социальная работа укрепляет систему социальной защиты населения и кардинально увеличивает её эффективность, повышая адресность социальных услуг и превращая их предоставление в особую профессию.

Ключевые слова: *система социальной защиты, социальная работа, социальный риск, социальная поддержка*

ARTAK KHACHATRYAN – Social Work and the System of Social Protection of Post-Soviet Armenian Society. – The article analyzes the influence of social work on the social protection system of the Armenian society of the post-Soviet period. The author justifies the view that introducing social work into the social protection system of the Armenian society will dramatically increase the effectiveness of the system by increasing the targeting of social services, transforming the process of providing social services with professional activities.

Key words: *system of social protection, social work, social risk, social support*

⁷ Տե՛ս **J. Marx, C. Broussard, F. Hopper, D. Worster**, Social Work and Social Welfare, Allyn & Bacon, էջ 356: